

història

LA DARRERA LOCUTORA DE LA CATALUNYA REPUBLICANA

Maria Tersa es va mantenir al peu del micròfon de Ràdio Girona fins a l'entrada de les tropes franquistes

El 10 de desembre de 1933, Ràdio Girona EAJ-38 parlava per primera vegada als gironins i els anunciava públicament la seva vocació de servei a la societat i de defensa dels interessos del país, com a filla de Ràdio Associació de Catalunya. 75 anys després d'aquella fita, en realitzar la meua tesi doctoral, «Les locutores de ràdio a Catalunya, 1924-1939», he descobert la darrera locutora de l'època republicana de Ràdio Girona, Maria Tersa, que visqué dins els estudis de l'emissora

SÍLVIA ESPINOSA > TEXT

>> *Maria Tersa, l'any 1936.*

La primera vegada que vaig veure la Maria Tersa va ser a Ràdio Lleida. Em va produir una estranya impressió. Era menuda, arrugada i enèrgica, amb uns ulls vius que ho deien tot i amb un somriure que no amagava la satisfacció que li produïa l'homenatge que *la seva ràdio*, com sempre més n'ha dit, li retia tants anys després d'haver-hi treballat.

Aleshores jo en sabia ben poca cosa, d'aquella dona de prop de 90 anys que caminava àgil com una daïna. De fet la vaig trobar per casualitat, una d'aquelles casualitats que configuren el dia a dia dels periodistes. El 1999 jo treballava en el procés de documentació per a l'edició d'un llibre sobre la història de Ràdio Lleida, i un descobriment fortuït va posar en evidència l'existència d'una noia que

havia treballat a la primeria d'aquell mitjà de comunicació, el qual jo estava inventariant novament i que els llibres d'història que fins al moment s'havien publicat al respecte i que jo ja havia llegit havien condemnat a l'ostracisme més absolut. Des dels primers contactes, presos en la distància, la Maria, cautelosa, va anar desgranant-me tot allò que a mi m'interessava conèixer de la història de l'emissora de ponent (aleshores jo ni sospitava que la Maria també havia treballat a Ràdio Girona), però sense qüestionar mai l'evidència més flagrant: ella no sortia als llibres sobre la història de Ràdio Lleida (després he sabut que tampoc als de Ràdio Girona), tot i que n'havia estat primera

Maria Tersa va entretenir els gironins durant els moments finals de la Guerra Civil

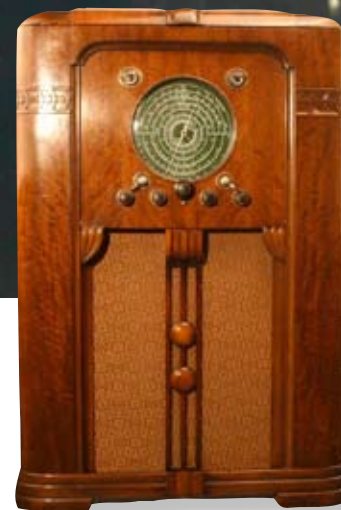
locutora. No apareixia als relats oficials, però sí a totes les publicacions que sobre ràdio s'escrivien contemporàniament a l'època que la Maria i la seva germana Aurora van treballar a la ràdio: la II República.

Terratinents i propietaris del casino

La Maria Tersa i Miralles va néixer a Almacelles, al Segrià, el 1912. Era la segona filla del matrimoni format per en Jaume Tersa i l'Antònia Miralles. Els seus pares, conservadors i creients, i com a bons terratinents d'ideologia propera a la dreta, eren també els propietaris de Casa Tersa, el casino del poble. Allí, de ben petita, la Maria i els seus quatre germans van entrar en

>> Maria Tera a Ràdio Lleida, abans d'arribar a Girona.

contacte amb el món de l'espectacle, ja que el seu casino era l'únic indret del poble on es feia ball, actuacions musicals i teatre. De fet, Casa Tera també va ser el marc de les primeres projeccions de cinema mut d'Almacelles, unes exhibicions que a vegades eren acompanyades al piano pel seu pare.

En aquest entorn i amb els coneixements musicals de la seva mare, pianista, no és estrany que els nens Tera estudiessin, a més a més del que tocava a l'escola de monges on anaven, música i instruments. La Maria va començar piano i violí a casa i amb professor particular, però no va acabar els estudis.

A final dels anys 20, els Tera van marxar d'Almacelles i s'instal·laren a Lleida. Allí van continuar els estudis i les estones avorrides –«ja que les noïetes d'aquella època havíem de saber cosir i brodar»–. Per tant, quan els Tera van saber de la instal·lació de la ràdio a través d'un amic de la família, les dues filles grans, l'Aurora i la Maria, van fer mans i mànigues per anar-hi i fer les proves per ser-ne locutores. De fet la Maria només anava a acompanyar la seva germana pianista, però el seu caràcter obert i decidit va fer que es decidís també a fer les proves, que va superar

sense cap mena de dificultat, tot i que hi havia altres candidates: «Potser com que érem germanes... i l'Aurora tocava el piano molt bé... És que no sabíem res de ràdio, tot era nou! Però sabíem llegir molt bé en català, i recordo que jo vaig recitar una poesia que parlava de la plaça de l'Ereta de Lleida».

Temps de ràdio i de guerra a Lleida

Treballar en un nou mitjà de comunicació en el moment de la seva creació, i a més a més tenint en compte les característiques pròpies d'aquelles estacions de ràdio dels anys 30, centres neuràlgics per on passaven les forces vives de la ciutat, era el millor que li podia haver passat, a aquella jove de prop de vint anys farta de no tenir una ocupació que li omplís la vida i donés ales als seus anhels de sortir de casa i de fer coses.

Els Tera arribaren com a refugiats i s'instal·laren a viure al pis dels estudis de Ràdio Girona

La Maria fou segurament una noia que es féu dona mercès a les possibilitats que la II República oferia a la població femenina del país, i la ràdio va ser el canal que la va ajudar a créixer en aquest sentit. El fet de treballar al costat de músics, conferencians, professors, polítics i actors de teatre o cantants, que ella presentava en directe, o des dels discs de pedra que l'obligaven a canviar les agulles dels giradiscs amb molta freqüència, li obria les mires i li ensenyava que el món estava ple d'oportunitats. Aquesta va ser una etapa de goig tan gran a la seva vida que encara la recorda amb emoció.

La Guerra Civil ho va fer malbé tot i la va posar en contacte amb ideologies polítiques diferents de les que es respiraven a casa seva. A la ràdio, la música intentava donar tints de normalitat a l'allau de proclames i els anuncis que sindicats, partits i governs demanaven a la Maria que posés en antena, amb el vistiplau dels seus directors.

Les emissores EAJ

Just abans que esclatés la Guerra Civil, a Catalunya emetien, sota l'empara del decret de 8 de desembre de 1932 del Govern espanyol que regulava la instal·lació d'emissores de petita potència, 12 estacions locals de ràdio que operaven amb l'indicatiu EAJ: Ràdio Barcelona, Ràdio Catalana (tot i que va deixar d'emetre molt aviat, és un dels referents històrics de la ràdio a Catalunya), Ràdio Associació de Catalunya, Ràdio Lleida, Ràdio Girona, Ràdio Tarragona, Ràdio Reus, Ràdio Terrassa, Ràdio Manresa, Ràdio Sabadell, Ràdio Vilanova i la Geltrú i Ràdio Badalona.

1938: la Guerra Civil, llarga i cruenta

L'abril de 1938 Lleida patí un bombardeig esfereïdor que va destrossar una ciutat que encara no s'havia refet d'un altre atac aeri rebut pocs mesos abans. La Guerra Civil havia entrat a Catalunya per ponent de la forma més cruenta possible. La vida a Lleida va quedar paralitzada. La Maria i la seva família van haver de prendre, en aquells moments, una dolorosa decisió: marxar de la ciutat abans que la retirada tingués per a ells conseqüències perilloses. Els Tersa haurien esperat l'entrada dels *nacionals* sense moure's de Lleida, però se sentien amenaçats i fugiren deixant totes les seves pertinences per salvar-se de revenges eixelebrades, tan comunes en aquells dies.

Una part de la família es quedà al poble, en zona ben aviat *nacional*, i els pares i la Maria van fugir cap a l'est. El fet que quedessin separats va obligar-los a mantenir correspondència a través de la Creu Roja, per la qual cosa hi ha documents que demostren que els Tersa van viure dins les instal·lacions de Ràdio Girona els dies finals de la guerra, fet inèdit fins ara.

L'èxode de la locutora i els seus pares els portà a fer un periple travessant una Catalunya destrossada i fumejant, buscant l'aixopluc de familiars que vivien en zones on els *nacionals* encara no havien entrat i la vida era més suportable.

A Girona, fugint de les bombes

Així van arribar a Barcelona. Es varen refugiar uns mesos a casa de la família materna, els Miralles de Terrassa, i així també la locutora pogué anar a Ràdio Associació de Catalunya a deixar les seves dades per si mai podia tornar a treballar a la ràdio, tal com el seu director de Lleida, l'empordanès Alexandre Figa, li havia manat que fes abans de marxar de ponent. L'oportunitat li fou donada, però els pares de la Maria decidiren marxar novament per fugir dels bombardejos que patia la capital catalana.

Procurava que la música clàssica s'alternés amb el jazz, i amb els avisos que les institucions de la ciutat havien de difondre

En aquells dies de guerra i misèria, Ràdio Girona necessitava urgentment un locutor. En Tinet Carreras havia mort a la guerra i la locutora M. Lluïsa Figa estava fent els preparatius per casar-se i plegar. L'Alexandre Figa, novament director de Ràdio Girona l'any 38 (Figa, periodista vinculat des del seu inici a Ràdio Associació de Catalunya, ja havia estat director de Ràdio Girona, i més tard ho fou de Ràdio Lleida) i oncle de la M. Lluïsa, resolgué la situació: coneixia la Maria Tersa de Lleida i li proposà anar a Girona com a nova locutora.

Així, els Tersa van arribar a Girona el juny de l'any 1938 i, com a refugiats de guerra, s'instal·laren a viure, amb el permís del director, al mateix pis on Ràdio Girona tenia els estudis, al carrer de la Força, número 8. Era un immoble molt gran del call i a més dels estudis tenia cabuda per a una cuina i dues habitacions, que es convertiren durant els darrers nou mesos de la guerra en la nova llar dels Tersa.

Tot i la guerra, foren dies feliços a la ràdio per a la Maria, que va poder tornar a ser locutora. «Triava els discos, els posava... els anuncis...; feia la meua

<< Publicitat
de Ràdio Girona,
l'any 1936

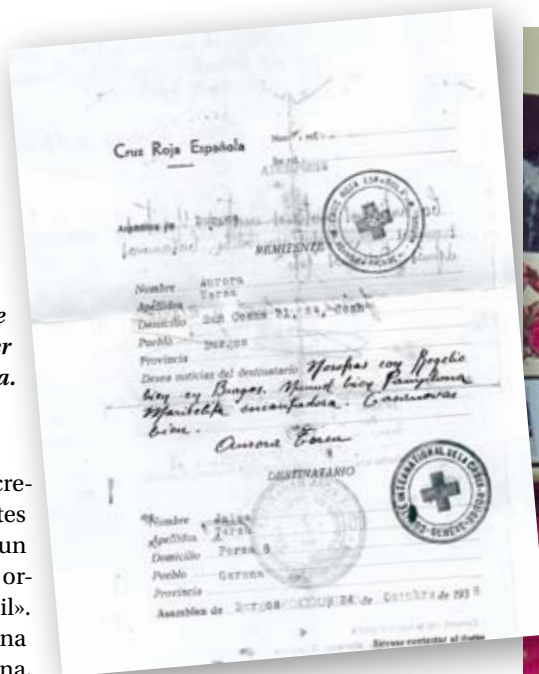
>> La germana de Maria
Tersa, que es va quedar
en zona franquista,
va utilitzar el Servei de
Socors de la Creu Roja per
contactar amb la família.

feineta: pam, pam, pam [...] La secretària del director portava les notes que s'havien de donar. Si venia algun cantant, algun conferenciant, una orquestra..., l'anunciàvem. No era difícil. Quan els discos no arribaven a Girona des de Ràdio Associació de Barcelona, la Maria els anava a buscar a casa de Josep Maria Dalmau, prohoms de la cultura gironina que sempre va estar vinculat a Ràdio Girona i que va formar part del tribunal que escollí la primera locutora, Francina Boris, el 1933. D'aquesta manera la Maria procurava que la música clàssica s'alternés amb el jazz, i amb els avisos que les institucions de la ciutat havien de difondre a través de la ràdio.

El pare de la Maria era l'encarregat d'engegar el centre emissor del carrer Carreras Peralta quan aquest s'aturava per culpa dels talls en la tensió elèctrica, cosa freqüent en plena guerra. Aquesta fou la manera com els Tersa pogueren sobreviure a Girona i com la veu de l'EAJ-38 de Girona no es va aturar fins al dia que els soldats franquistes de Falange van arribar a l'estació gironina.

El final de la guerra i de Ràdio Girona

Corria el mes de febrer de 1939 quan els soldats *nacionals* entraren a la ràdio per ocupar-la. El director ja s'havia exiliat a França feia uns dies, però els Tersa no abandonaren les seves habitacions a la ràdio. «És el moment de marxar. Tothom marxa, un munt de gent de tot Espanya, tots marxen per Girona. Els meus pares volen tornar cap a Lleida. I aquí s'ha acabat tot! Ja no té objecte que jo estigui donant notícies, ja no n'hi ha més, no hi ha possibilitats, ja s'ha acabat. [...] A mi em van classificar de *roja* des del moment

en què van entrar i em van trobar a la ràdio. Viví al pis de la ràdio! Estava allà, però no al locutori: a casa. Sabien que era la locutora. Van entrar al pis, i jo la veritat és que em vaig desfer completament d'ells. Ells van fer el que van voler [...] No feien antena, no, no! Miraven la ràdio, els estudis, agafaven coses... però no van fer ràdio. Ja s'havia acabat».

S'havien acabat la guerra i la Ràdio Girona de la República per la qual la Maria havia entretingut els gironins durant els moments finals de la Guerra Civil.

Els Tersa van tornar a Lleida pocs dies després que els *nacionals* entrassin a Girona. A la Maria, els soldats no la van detenir, com va passar a altres indrets de Catalunya, segurament perquè coneixien el tarannà conservador del seu pare. La tornada a ponent va significar per a ella deixar de treballar a la ràdio, de la qual, però, mai no s'ha apartat: «perquè quan hi has treballat és un mitjà que portes sempre més dins l'ànima».

Ràdio Girona va ser ocupada i silenciada, igual que altres emissores de Catalunya, fins que se'n pogué augmentar la potència per fer-la servir de pantalla de les emissions estrangeres que es podien rebre aquí i que feien perillar la propaganda que el règim del

**La locutora va ser
classificada de roja
des del moment
en què els nacionals
van entrar a la ràdio**

<< Maria Tersa,
l'any 2003.

Caudillo difonia a través de les ones hertzianes i en castellà.

L'encarregat de tornar a posar veu a les emissions de Radio Girona en la seva etapa franquista fou Joan Viñas, que posà de locutora la seva futura cunyada, l'Amàlia Rexach. Era l'hivern de 1939, i la Guerra Civil acabava de finalitzar.

La Maria Tersa va refer la seva vida a Lleida, on es va dedicar al comerç, i després a Barcelona, al sector de l'hostaleria. Ara, als seus 97 anys, encara recorda amb claredat i emoció continguda les músiques lleugeres o clàssiques que posava en antena durant les emissions radiofòniques de la II República; una època convulsa que va tenir en la ràdio una aliada fidel que omplia amb veus –moltes encara anònimes i moltes de femenines–, les estones dels pocs catalans que podien escoltar-la.

Sílvia Espinosa i Mirabet
és professora de periodisme
audiovisual de la UAB.